

Research Paper

Hydromorphological Comparison of the Pahnehkola River in Iran and the Hardau River in Germany Using the River Structural Quality Classification Method (LAWA-OS)

Asal Abbaspour¹, Mohsen Masoudian², Klaus Rottcher³ and Niayesh Fendereski⁴

1- M.Sc. Student, Department of Water Engineering, Faculty of Agricultural Engineering, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran

2- Associate Professor, Department of Water Engineering, Faculty of Agricultural Engineering, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran,
(Corresponding author: Mohsen_masoudian@yahoo.com)

3- Professor, Faculty of Civil Engineering, Ostfalia University of Applied Sciences, Suderburg, Germany

4- Ph.D. in Water Structures, Department of Water Engineering, Faculty of Agricultural Sciences, Sari Agricultural Sciences and Natural Resources University, Sari, Iran

Received: 30 April 2024

Revised: 02 August 2024

Accepted: 17 August 2024

Extended Abstract

Background: Improving the hydromorphological conditions of a river is a very important issue in the sustainable management of rivers. In December 2000, the European Union Framework Directive (WFD) was presented and published in the official journal (OJL327), and the most appropriate way to achieve this goal has been left to the discretion of the EU member states. A guideline published in Germany in 2000 by the Water Management Group for small to medium-sized rivers was developed as the River Structural Quality Classification Method (LAWA-OS) in the framework of the WFD. A review of previous studies indicates that the LAWA-OS method in domestic studies has been done in the form of evaluating only one river, but in this research, two Pahnehkola and Hardau rivers were compared with each other. The mentioned method has also been investigated on large rivers in Iran with a high width and flow. This research aims to investigate the "Structural Quality Classification of Rivers in Germany (LAWA-OS)" method and to compare the hydromorphological status of the Hardau River in Germany and the Pahnehkola River in Iran.

Methods: The River Structure Classification Method in Germany (LAWA-OS) examines the damage and negative changes caused by human factors over time. The evaluation of the mentioned method consists of four stages. The first stage is data collection and preparation of basic maps, such as a topography map, a soil science map, and a land use map. The mentioned information for the Pahnehkola River was obtained from the Sari City Regional Water Company and the General Directorate of Natural Resources and Watershed Management of Mazandaran Province. The topographic map of the Hardau River was prepared from the Topografic-Map.Com website. The second step is to determine the range and its type, which according to the location of the Pahnehkola River in the mountains and the Hardau River in the plains, the range type was determined and 1 km from both rivers was selected and divided into 100 m intervals. The third stage is a field visit. The forms related to the LAWA-OS method are filled by visiting the left and right banks and river elements. A set of 25 individual parameters is available in six groups from the main parameter in the mentioned form. The fourth step is to evaluate the results. Determining the river class is a process to evaluate it, and it is classified into five classes, which are calculated according to the points assigned to each parameter, and the structural quality class of the river is determined in the end. The final evaluation includes two evaluation parts based on functional units (the performance of individual parameters with a specialized evaluation of the water zone structure by an expert) and index-based evaluation (the performance of individual parameters based on index values). If the difference in the two evaluations is greater than one structural class, re-examination to determine the existing errors is on the agenda.

Results: The evaluations showed that the highest negative degradation score in the Hardau River belonged to individual parameters of flow curvature, special bank cover, special flow structures, depth changes, the type of river profile, and variety of bed materials. The parameters that are almost natural in the Hardau River are profile depth, width erosion, and land use, respectively. Except for the mentioned parameters, there are several parameters in the Hardau River in a completely natural state. In the studied area of the Hardau River, there was no transverse structure either in the bed or in its body. In this regard, the individual parameter of water return was not

observed in any of the studied sections of the Hardau River. Individual parameters related to land use also have a low destruction score because the boundaries of the river are completely free and there are no factories, garbage, paved surfaces, or even flood protection structures in the river floodplain. In the Pahnehkola River, the highest negative degradation score belonged to the individual parameters of the special bank structure, profile depth, and width erosion, respectively. The single parameters that received the minimum destruction score in the Pahnehkola River are the vegetation cover of the river bank, land use, and the border around the river. Moreover, the individual parameters of the transverse structure, water return, piping, changes in the flow path, bed materials, bed cover, and specific cases of land use in the Pahnehkola River have not been affected by human interference.

Conclusion: The results of the present research indicate that the Hardau River with a score of 2.53 has slightly changed in the structural classification, and the Pahnehkola River with a score of 1.71 is classified structurally without changes. According to the results evaluated in Hardau and Pahnehkola Rivers, the Pahnehkola River has a more natural hydromorphological condition than the Hardau River. The reason for the placement of the Hardau River in a slightly changed structural layer can be the ease of access to the river and the use of nearby agricultural lands, which have caused human interference in disrupting the natural structure of the river.

Keywords: Human interventions, Hydromorphology, Revival of rivers, River basin management, Waterbody

How to Cite This Article: Abbaspour, A., Masoudian, M., Rottcher, K., & Fendereski, N. (2025). Hydromorphological Comparison of the Pahnehkola River in Iran and the Hardau River in Germany Using the River Structural Quality Classification Method (LAWA-OS). *J Watershed Manage Res*, 16(1), 43-58. DOI: 10.61882/jwmr.2024.1268

مقاله پژوهشی

مقایسه هیدرومورفولوژیکی رودخانه پهنه‌کلا در ایران و رودخانه هاردائو در آلمان به روش طبقه‌بندی کیفیت ساختاری رودخانه (LAWA-OS)

عسل عباسپور^۱، محسن مسعودیان^۲، کلاوس راجر^۳ و نیایش فندرسکی^۴

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه مهندسی آب، دانشکده مهندسی زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران

۲- دانشیار، گروه مهندسی آب، دانشکده مهندسی زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران،
(نویسنده مسؤل: Mohsen_masoudian@yahoo.com)

۳- استاد، دانشکده مهندسی عمران، دانشگاه علوم کاربردی اوستفالیا، زودربورگ، آلمان

۴- دکتری سازه‌های آبی، گروه مهندسی آب، دانشکده علوم زراعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۵/۲۸

تاریخ ویرایش: ۱۴۰۳/۰۵/۱۲
صفحه ۴۳ تا ۵۸

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۱

چکیده مبسوط

مقدمه و هدف: بهبود شرایط هیدرومورفولوژیکی رودخانه یک امر بسیار مهم در مدیریت پایدار رودخانه‌ها است. در دسامبر سال ۲۰۰۰، دستورالعمل چهارچوب اتحادیه اروپا (WFD) ارائه و در مجله رسمی (OJL327) منتشر شد و مناسب‌ترین شیوه برای رسیدن به این هدف به اختیار دولت‌های عضو اتحادیه اروپا واگذار گردیده است. دستورالعمل منتشرشده در آلمان در سال ۲۰۰۰ توسط گروه مدیریت مسائل آب برای رودخانه‌های کوچک تا متوسط، با عنوان روش طبقه‌بندی کیفیت ساختاری رودخانه (LAWA-OS) در چهارچوب WFD تهیه شد. مرور مطالعات پیشین حاکی از آن است که روش LAWA-OS در پژوهش‌های داخلی پیش از این به صورت ارزیابی تنها یک رودخانه انجام شده‌است اما در این پژوهش، دو رودخانه پهنه‌کلا و هاردائو با یکدیگر مقایسه شدند. همچنین، روش مذکور در ایران بر روی رودخانه‌های بزرگ با عرض و دبی زیاد بررسی شده است. هدف از انجام این پژوهش، بررسی روش "طبقه‌بندی کیفیت ساختاری رودخانه در آلمان (LAWA-OS)" و مقایسه وضعیت هیدرومورفولوژی رودخانه‌های هاردائو در آلمان و پهنه‌کلا در ایران است.

مواد و روش‌ها: روش طبقه‌بندی ساختار رودخانه در آلمان (LAWA-OS) به بررسی آسیب‌ها و تغییرات منفی ایجادشده توسط عوامل انسانی در طول زمان می‌پردازد. ارزیابی روش ذکرشده شامل چهار مرحله است. مرحله اول جمع‌آوری داده و تهیه نقشه‌های پایه مانند نقشه توپوگرافی، نقشه خاکشناسی و نقشه کاربری اراضی است. اطلاعات مذکور برای رودخانه پهنه‌کلا از شرکت سهامی آب منطقه‌ای مازندران و اداره کل منابع طبیعی و آبخیزداری استان مازندران اخذ شد. نقشه توپوگرافی رودخانه هاردائو از وبسایت Topographic-Map.Com تهیه شد. مرحله دوم تعیین بازه و تیپ آن است، که با توجه به قرارگیری رودخانه پهنه‌کلا در کوهستان و رودخانه هاردائو در دشت تیپ بازه تعیین شده و یک کیلومتر از هر دو رودخانه انتخاب و به بازه‌های ۱۰۰ متری تقسیم شدند. مرحله سوم بازدید میدانی است. پرسشنامه‌های مربوط به روش LAWA-OS با بازدید از سواحل چپ و راست و عناصر رودخانه‌ها پر می‌شوند. مجموعه‌ای از ۲۵ پارامتر منفرد در شش گروه از پارامتر اصلی در پرسشنامه ذکرشده موجود است. مرحله چهارم ارزیابی نتایج است. تعیین کلاس رودخانه روندی برای ارزیابی آن است و در پنج کلاس طبقه‌بندی می‌شود که با توجه به امتیازات تعلق گرفته به هر پارامتر امتیاز کل محاسبه شده و در نهایت کلاس کیفیت ساختاری رودخانه، تعیین می‌شود. ارزیابی نهایی شامل دو بخش ارزیابی براساس واحدهای عملکردی (عملکرد پارامترهای منفرد با ارزیابی تخصصی ساختار پهنه‌آبی توسط کارشناس) و ارزیابی مبتنی بر شاخص (عملکرد پارامترهای منفرد بر اساس مقادیر شاخص) می‌شود. اگر اختلاف در دو ارزیابی صورت گرفته بیشتر از یک کلاس ساختاری باشد، بررسی مجدد به منظور تعیین خطاهای موجود در دستور کار قرار می‌گیرد.

یافته‌ها: ارزیابی‌ها نشان دادند که در رودخانه هاردائو بیشترین امتیاز تخریبی منفی به ترتیب مربوط به پارامترهای منفرد انحنا جریانی، پوشش کناره‌ی ویژه، ساختارهای ویژه جریانی، تغییرات عمق، نوع پروفیل رودخانه و تنوع مواد بستر بود. پارامترهایی که در رودخانه هاردائو در حالت تقریباً طبیعی قرار دارند به ترتیب عبارتند از عمق پروفیل، فرسایش در عرض و کاربری اراضی. به جز پارامترهای ذکرشده، چند پارامتر در رودخانه هاردائو به حالت کاملاً طبیعی وجود دارند. در محدوده مورد مطالعه از رودخانه هاردائو، هیچ سازه‌ی عرضی نه در بستر و نه در بدنه آن وجود نداشت. در این راستا، پارامتر منفرد برگشت آب نیز در هیچ کدام از بخش‌های مورد مطالعه از رودخانه‌ی هاردائو مشاهده نشد. پارامترهای منفرد مرتبط با کاربری اراضی نیز دارای امتیاز تخریبی کمی هستند چرا که حد و حریم رودخانه کاملاً آزاد است و هیچ‌گونه کارخانه، زباله، سطوح سنگفرش شده و حتی سازه‌های محافظت در برابر سیل در دشت سیلابی رودخانه وجود ندارد. در رودخانه پهنه‌کلا، بیشترین امتیاز تخریبی منفی به ترتیب مربوط به پارامترهای منفرد ساختار کناره ویژه، عمق پروفیل و فرسایش در عرض بود. پارامترهای منفردی که امتیاز تخریبی کمینه را در رودخانه پهنه‌کلا به خود اختصاص دادند عبارتند از پوشش گیاهی ساحل رودخانه، کاربری اراضی و حاشیه اطراف رودخانه. همچنین، پارامترهای منفرد سازه‌ی عرضی، برگشت آب، لوله‌گذاری، تغییرات مسیر در گذر جریانی، مواد بستر، پوشش بستر و موارد خاص کاربری اراضی در رودخانه پهنه‌کلا تحت تاثیر دخالت‌های انسان قرار نگرفته‌اند.

نتیجه‌گیری: نتایج تحقیق حاضر حاکی از آن است که رودخانه هاردائو با امتیاز ۲/۵۳ در طبقه‌بندی ساختاری کمی تغییر یافته و رودخانه پهنه‌کلا با امتیاز ۱/۷۱ به لحاظ ساختاری در طبقه‌بندی بدون تغییرات قرار می‌گیرند. با توجه به نتایج ارزیابی شده در رودخانه‌های هاردائو و پهنه‌کلا، رودخانه پهنه‌کلا وضعیت هیدرومورفولوژیکی طبیعی‌تری نسبت به رودخانه هاردائو دارد. دلیل قرارگرفتن رودخانه‌ی هاردائو در طبقه ساختاری کمی تغییر یافته می‌تواند سهولت دسترسی به رودخانه و کاربری زمین‌های کشاورزی مجاور باشد که موجب ایجاد دخالت‌های انسان در به هم‌زدن ساختار طبیعی رودخانه شده‌است.

واژه‌های کلیدی: بازنده‌سازی رودخانه‌ها، پهنه‌آبی، مداخلات انسانی، مدیریت حوضه رودخانه، هیدرومورفولوژی

مقدمه

این فشارها با تأثیرات منفی شدید بر عملکرد اکوسیستم‌های مرتبط و کیفیت آب، خصوصیات هیدرومورفولوژی رودخانه‌ها را تحت‌تاثیر قرار داده‌اند. بنا بر این، بهبود شرایط هیدرومورفولوژیکی رودخانه یک امر بسیار مهم در مدیریت پایدار رودخانه‌ها است و یافتن راه‌حل‌های

فعالیت‌های انسانی به‌طور فزاینده‌ای اکوسیستم‌های آب شیرین را در سطح جهان تحت‌فشار قرار داده‌اند، به‌طوری‌که رودخانه‌های ناسالم به‌طور موثر قادر به برآورده کردن نیازهای اکوسیستم در حوضه نیستند (Dalu et al., 2022).

مناسب جهت ارزیابی شرایط پهنه‌های آبی^۱ گامی مثبت در جهت احیای رودخانه‌ها است (Del Tánago et al., 2021). در قرن ۱۸ پس از انقلاب صنعتی در اروپا وضعیت رودخانه‌ها به‌خطر افتاد و فشارهای زیادی ناشی از فعالیت‌های انسانی بر آن‌ها وارد شد؛ تا سال ۱۹۹۰ میلادی حفاظت از آب عمدتاً به کیفیت آب ربط داده می‌شد. پس از آن در دسامبر سال ۲۰۰۰، دستورالعمل چهارچوب اتحادیه اروپا (WFD^۲) ارائه و در مجله رسمی (OJL327) منتشر شد و از آن روز لازم‌الاجرا شناخته شد (Voulvoulis et al., 2017). دستورالعمل چهارچوب آب بیان می‌دارد که شرایط مطلوب آب‌های سطحی و جوامع آبی تحت تأثیر سه عامل عناصر بیولوژیکی، فیزیوشیمیایی و هیدرومورفولوژی است. دستورالعمل چهارچوب آب یک هدف مشخص را بیان می‌دارد و مناسب‌ترین شیوه برای رسیدن به این هدف به اختیار دولت‌های عضو اتحادیه اروپا واگذار گردیده است. به این معنی که هر کشور با توجه به شرایط اقلیمی و ساختاری روش مناسب برای بهبود وضعیت رودخانه‌ها را تدوین و به اجرا بگذارد (Voulvoulis et al., 2017; Carayon et al., 2020). اصطلاح هیدرومورفولوژی^۳ توسط WFD در سال ۲۰۰۰ میلادی به‌منظور بررسی هرگونه تغییرات در رژیم جریان رودخانه، حمل رسوبات مورفولوژی و ریخت‌شناسی رودخانه و همچنین جابجایی کانال رودخانه معرفی شد (Ökologie, 2001). دستورالعمل منتشرشده در آلمان در سال ۲۰۰۰ توسط گروه مدیریت مسائل آب برای رودخانه‌های کوچک تا متوسط، تحت عنوان روش طبقه‌بندی کیفیت ساختاری رودخانه (LAWA-OS) در چهارچوب WFD تهیه شد و بر طبق آن بیش از ۱۰ هزار کیلومتر از رودخانه‌های آلمان از نظر ساختار هیدرومورفولوژی ارزیابی شدند (Gellert et al., 2014; Arle et al., 2016). تاکنون مطالعات گسترده‌ای مبتنی بر بررسی شرایط هیدرومورفولوژیکی رودخانه‌ها با استفاده از روش طبقه‌بندی کیفیت ساختاری (LAWA-OS) در خارج از ایران صورت گرفته است.

در ایران نیز مطالعاتی در زمینه بررسی هیدرومورفولوژیکی رودخانه‌ها با انواع روش‌ها صورت گرفته‌است. فندرستی و همکاران (Fendereski et al., 2022) به ارزیابی شرایط هیدرومورفولوژیکی رودخانه تجن با استفاده از روش HMQI پرداختند. نتایج این تحقیق نشان دادند که رودخانه تجن در بازه‌های مورد مطالعه عمدتاً در طبقه کیفی متوسط قرار گرفته است در حالی که از نظر شرایط هیدرومورفولوژیکی در طبقه ضعیف گزارش شده است. همچنین نتایج مؤثر بودن روش مورد استفاده در این تحقیق را تایید کردند. باقری و همکاران (Bagheri et al., 2022) به ارزیابی عملکرد سازه‌های هیدرولیکی رودخانه در هنگام سیلاب با استفاده از روش‌های RIAM^۴ و MLM^۵ پرداختند. نتایج این تحقیق نشان دادند که اثر مخرب در رودخانه‌ها بیشتر از رسوبگذاری در رودخانه‌ها بود. بیشترین پیامد منفی فرسایش مربوط به فرسایش موضعی بود. همچنین نتایج روش RIAM در این تحقیق به واقعیت نزدیکتر بود. خالقی و همکاران (Khaleghi et al., 2021) به ارزیابی و تحلیل شرایط مورفولوژیکی رودخانه حاجی‌عرب، شهرستان بوئین زهرا، به‌روش طبقه‌بندی کیفیت مورفولوژیکی رودخانه پرداختند. نتایج نشان دادند که از نظر کیفیت، رودخانه حاجی‌عرب در طبقه "خوب" قرار گرفت و شرایط مناسبی داشت؛ شاخص مصنوعی در این رودخانه صفر بود که نشانه عدم دخالت انسان در رودخانه است. عمادی و همکاران در سال ۲۰۱۹، مدل هیدرولیکی رودخانه تجن در محدوده بالادست پارک ملل ساری را با نرم‌افزار HEC-RAS ارزیابی کردند. از آن جایی که معمولاً مقاطع برداشت شده با شرایط واقعی موجود در اثر گذر زمان تغییر می‌نماید، در این پژوهش نحوه تطبیق این مقاطع با شرایط واقعی و اصلاح آنها با استفاده از داده‌های میدانی برداشت کیفیت ساختاری رودخانه بر اساس توصیه استاندارد WFD انجام گرفت (Emadi et al., 2019). صمدی و عزیزیان (Samadi & Azizian, 2021) با هدف بررسی تغییرپذیری‌های هیدرومورفولوژیکی

میر و همکاران (Meier et al., 2013) به ارزیابی هیدرومورفولوژیکی به‌عنوان ابزاری برای مدیریت رودخانه به‌روش LAWA-OS در دو منطقه بوم‌گردی پرداختند و نشان دادند که وضعیت اکولوژیکی رودخانه‌ها تا حد زیادی به نحوه طراحی و استفاده از روش‌های ارزیابی هیدرومورفولوژیکی داشت. پرادیلیا و همکاران (Pradilla et al., 2021) به ارزیابی هیدرومورفولوژیکی و اجتماعی-فرهنگی رودخانه‌های شهری برای ترویج راه‌حل‌های مبتنی بر طبیعت^۴ در Jarabacoa با هدف معرفی یک رویکرد ارزیابی اکولوژیکی و اجتماعی خاص برای مدیریت رودخانه شهری در منطقه مورد مطالعه ذکر شده، از روش ارزیابی هیدرومورفولوژیکی که به‌طور گسترده در آلمان استفاده می‌شود (LAWA-OS) استفاده کردند. این روش برای تمام رودخانه‌ها و نهرهای منطقه شهری کارآمد ارزیابی شد. بیربنام و لمبرتی (Birnbaum & Lamberty, 2021) به ارزیابی

^۵ Pan-European Method

^۶ Rapid Impact Assessment Matrix

^۷ Maximum Likelihood Method

^۱ Water Body

^۲ Water Framework Directive

^۳ Hydromorphology

^۴ Nature-Based solution

بررسی نتایج عملکرد رودخانه است به طوری که ارزیابی رودخانه هاردائو در آلمان به صحت انجام روش مذکور و نتایج به دست آمده از طریق مقایسه کمک می کند. به همین منظور، یک کیلومتر از دو رودخانه با روش طبقه بندی کیفیت هیدرومورفولوژیکی (LAWA-OS) در این پژوهش مورد بررسی قرار گرفت.

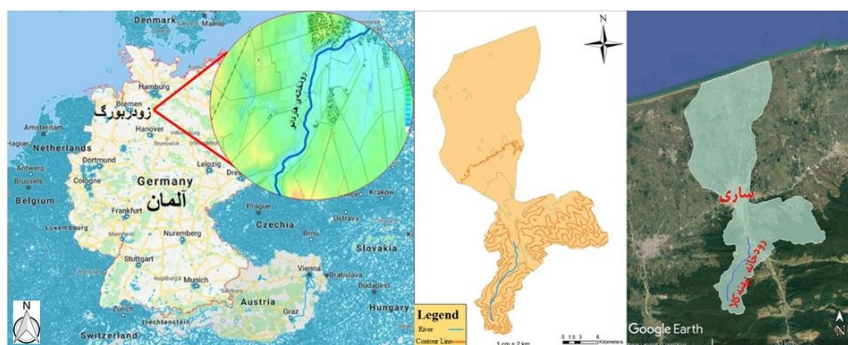
مناطق مورد مطالعه

تحقیق حاضر بر روی یک کیلومتر از دو رودخانه ی هاردائو در کشور آلمان و رودخانه ی پهنه کلا در ایران انجام شده است. مسیر منتخب در هر دو رودخانه به بازه های ۱۰۰ متری تقسیم شد (۱۰ بازه ی ۱۰۰ متری برای هر رودخانه) و برای رودخانه ی هاردائو از H1 تا H10 و رودخانه ی پهنه کلا از P1 تا P10 نامگذاری گردید. نقشه مناطق مورد مطالعه در شکل (۲) آمده است.

رودخانه پهنه کلا در حوضه آبریز تجن واقع شده است. حوضه آبریز تجن در شمال کشور ایران قرار دارد که از غرب به رودخانه نکا و از شرق به رودخانه تالار منتهی می شود. رودخانه اصلی این حوضه، رودخانه تجن است که از جنوب تا شمال این حوضه آبریز جریان پیدا می کند و نهایتاً وارد دریای مازندران می شود. مساحت حوضه ۲۲۶۸ کیلومتر مربع و شیب منطقه از ۵ درصد تا ۳۰ درصد متغیر است. حداقل و حداکثر ارتفاع از سطح دریا به ترتیب ۱۸۰ و ۷۱۵ متر است.

رودخانه هاردائو از دشت لونبورگ در ارتفاع ۹۳ متری از سطح دریا سرچشمه گرفته، در نهایت به رودخانه گردائو می ریزد. رودخانه گردائو پس از طی کردن مسیر خود به رودخانه ایلمناتو می پیوندد و پس از آن به رودخانه آلبه پیوسته، سپس وارد دریای شمال می شود. مساحت حوضه آبریز آلبه که در شمال آلمان قرار گرفته ۱۰۰ کیلومتر مربع و شیب این حوضه بین ۲ تا ۴ درصد است. متوسط ارتفاع از سطح دریا ۵۸ متر و مجموع طول کل رودخانه های حوضه ۱۵/۳۷ کیلومتر است. شکل های (۳) و (۴) بازه بندی دو رودخانه هاردائو و پهنه کلا را نشان می دهند.

رودخانه کرج بر اثر اجرای طرح های توسعه منابع آب و رودخانه با انجام شبیه سازی های جریان رسوب و رفتار ریخت شناسی رودخانه متوجه وجود مشکلاتی در سامانه رودخانه به لحاظ هیدرولیکی رسوب گذاری و فرسایش شدند. اولین تحقیق صورت گرفته با استفاده از روش طبقه بندی ساختار رودخانه (LAWA-OS) در ایران توسط فندرסקی و همکاران (Fendereski et al., 2022) بر روی رودخانه تجن در سال ۲۰۲۲ صورت گرفت که در این پژوهش ۱۲ کیلومتر از رودخانه تجن با استفاده از روش ذکر شده تعیین وضعیت شد. نتایج نشان دادند که ۴۴٪ از بازه ها در طبقه کیفی آشکارا تغییر یافته قرار داشتند و بازه های با عنوان بدون تغییرات مشاهده نشد. پارامتر پوشش کناره ضعیف ترین پارامتر به لحاظ هیدرومورفولوژیکی ارزیابی شد و هم چنین به دلیل توسعه شهر ساری، بستر و عرض کانال به خصوص در منطقه شهری دچار تغییرات چشمگیری شده است. مرور مطالعات پیشین حاکی از آن است که روش طبقه بندی کیفیت ساختاری رودخانه (LAWA-OS) در پژوهش های داخلی پیش از این، به صورت ارزیابی تنها یک رودخانه انجام شده است. اما در این پژوهش، دو رودخانه پهنه کلا و هاردائو با یکدیگر مقایسه شده اند تا وضعیت پارامترهایی که با تغییرات منفی صورت گرفته بر اثر اقدامات انسانی در گذر زمان، باعث تغییر شرایط هیدرومورفولوژیکی رودخانه های هاردائو و پهنه کلا شدند، بررسی شوند. هم چنین این روش در ایران بر روی رودخانه های بزرگ با عرض و دبی زیاد بررسی شده است. با توجه به شرایط بحرانی رودخانه ها، مداخلات انسانی، برداشت شن و ماسه از رودخانه ها، کانال کشی و ساخت سازه های آبی بر رودخانه ها در ایران، بررسی وضعیت مورفولوژیکی و تغییراتی که رودخانه ها نسبت به حالت طبیعی خود پیدا کرده اند، بسیار حائز اهمیت است. هدف از انجام این پژوهش، بررسی روش "طبقه بندی کیفیت ساختاری رودخانه در آلمان (LAWA-OS)" در رودخانه ی هاردائو در آلمان و پهنه کلا در ایران می باشد. هدف کلی از انجام پژوهش حاضر، انجام روش مذکور در ایران و

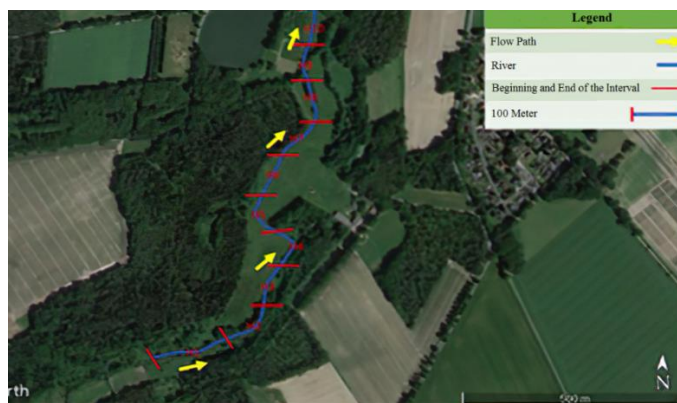

شکل ۱- خصوصیات مناطق مورد مطالعه در پژوهش (نقشه های رودخانه پهنه کلا از محیط Google Earth و GIS 10.1 و نقشه های رودخانه هاردائو از سایت www.topographic-map.com و www.Mapsoftworld.com تهیه گردیدند)

Figure 1. The characteristics of the study areas in the research (maps of the Pahnekola River were obtained from Google Earth and GIS 10.1, and maps of the Hardau River were prepared from www.Mapsoftworld.com and www.topographic-map.com)

شکل ۲- بازه‌بندی رودخانه‌ی پهنه کلا (Google Earth)
Figure 2. Spacing of the PahnehKola River (Google Earth)

شکل ۳- بازه‌بندی رودخانه‌ی هاردائو (Google Earth)
Figure 3. Spacing of the Hardau River (Google Earth)

ارزیابی ابتدایی برای بازه‌ها در رودخانه هاردائو از طریق تصاویر هوایی گوگل ارث و برای رودخانه پهنه کلا به‌علت تراکم درختان در منطقه و مشخص نبودن مسیر رودخانه در محیط گوگل ارث، از نقشه‌های توپوگرافی تهیه‌شده در محیط Arc-GIS 10.1 انجام شد. به این ترتیب، میزان پیچان رودی، وضعیت چندشاخه شدن رودخانه، وجود جزایر و وضعیت و محدودیت‌های دشت سیلابی مورد بررسی قرار گرفتند. به‌منظور ارزیابی نهایی، از فروردین تا شهریور ۱۴۰۱ بازدید میدانی در طول دو رودخانه پهنه کلا و هاردائو و برای تک‌تک بازه‌های مورد مطالعه انجام شد. شش پارامتر اصلی و ۲۵ پارامتر منفرد به‌صورت عینی مورد بررسی قرار گرفتن و با توجه به شرایط مرجع، مقایسه و تمامی حالات ثبت و گزارش شدند. همچنین، برای هر بازه در هر دو رودخانه، عرض مقطع رودخانه با متر اندازه‌گیری و سرعت متوسط جریان در رودخانه‌ی هاردائو توسط دستگاه Flowsens و در رودخانه‌ی پهنه کلا به روش سنتی (اندازه‌گیری سرعت جریان با استفاده از جسم شناور و زمان‌سنج) اندازه‌گیری شد (جدول ۱).

به‌منظور بررسی و مقایسه وضعیت ساختار هیدرومورفولوژیکی رودخانه‌های هاردائو و پهنه کلا، اطلاعات اولیه در مورد ویژگی‌های مناطق مورد مطالعه با استفاده از نقشه‌های توپوگرافی، کاربری اراضی، پوشش گیاهی و خاکشناسی از آب منطقه‌ای استان مازندران و منابع طبیعی و آبخیزداری استان ساری و نقشه‌های توپوگرافی رودخانه هاردائو از وبسایت اداره محیط زیست ایالت نیدرزاکسن^۱ تهیه و تعیین وضعیت شد. در مرحله بعد، جایگاه عمومی منطقه مورد مطالعه در حوزه، با توجه به نقشه‌های گردآوری شده مورد بررسی قرار گرفت. واحد چشم‌انداز رودخانه‌ی هاردائو به‌صورت دشت با ارتفاع متوسط ۵۸ متر از سطح دریا و بافت خاک رسی لسی، و واحد چشم‌انداز رودخانه‌ی پهنه کلا در منطقه کوهستانی با حداقل ارتفاع ۱۸۰ متر و حداکثر ارتفاع ۷۵۰ متر از سطح دریا با بافت خاک سنی اما در کف دره‌ای گسترده قرار دارد. پس از انجام مرحله جمع‌آوری داده‌ها، محدوده مورد مطالعه در هر دو رودخانه، به‌صورتی که پیش‌تر ذکر شد، در محیط گوگل ارث بازه‌بندی و شماره‌گذاری شد.

1. Landesamt für Geoinformation und Landesvermessung Niedersachsen
https://www.lgin.niedersachsen.de/startseite/geodaten_karten/analoge_topographische_karten_amp_ubersichtskarten/

جدول ۱- نتایج اندازه‌گیری عرض رودخانه و سرعت جریان رودخانه‌های هاردائو و پهنه کلا (۲۰۲۱-۲۰۲۰)

Table 1. The results of measuring river width and river flow speed in Hardau and Pahnehkola rivers (2020-2021)

پهنه کلا (Pahnehkola)			هاردائو (Hardau)		
سرعت جریان رودخانه (متر بر ثانیه) River flow speed (meters per second)	عرض رودخانه (متر) River widths (meter)	نام بازه Range name	سرعت جریان رودخانه (متر بر ثانیه) River flow speed (meters per second)	عرض رودخانه (متر) River widths (meter)	نام بازه Range name
0.17	8	P1	0.12	4.5	H1
0.16	4	P2	0.12	5	H2
0.15	7	P3	0.13	6.5	H3
0.16	7	P4	0.14	6	H4
0.14	7	P5	0.12	5	H5
0.16	9	P6	0.12	4.5	H6
0.15	7	P7	0.12	4	H7
0.16	7	P8	0.12	4	H8
0.18	8	P9	0.13	4.5	H9
0.16	8	P10	0.12	4	H10

بودن رودخانه، امتیاز از پیش تعیین شده‌ای تعلق می‌گیرد. با توجه به تیپ رودخانه هاردائو، پارامتر منفرد فرسایش در عرض به دلیل نوع خاک منطقه و اینکه در چنین شرایطی فرسایش به آسانی شکل می‌گیرد، در رودخانه امتیاز منفی نمی‌گیرد. در جدول ۲، نمونه‌ای از یک پارامتر منفرد و حالات و امتیازات آن آورده شده‌است. در نهایت برای تمامی بازه‌ها، امتیاز ۲۵ پارامتر منفرد، شش پارامتر اصلی و امتیاز کل محاسبه و طبقه کیفیت ساختاری آن‌ها براساس جدول ۴ مشخص شده است و تمامی پارامترها در دو رودخانه مقایسه می‌شوند.

سیستم امتیازدهی در روش LAWAS-OS به صورت پرسشنامه شامل ۲۵ پارامتر منفرد و حالات آن برای سنجش تمامی بازه‌ها در محدوده‌ی مورد مطالعه است. هر بازه شناسه منطبق با نقشه تهیه شده از محدوده‌ی مورد مطالعه را دارد و بر طبق آن، بازه‌ها به صورت دقیق مورد بررسی قرار می‌گیرند. با توجه به تیپ رودخانه که برای رودخانه هاردائو (T_L رودخانه) غالباً رس و لسی) و برای رودخانه پهنه کلا (B_S رودخانه با دره U شکل دارای بستر عریض و دشت) است و براساس بررسی‌های عینی از ساختار ساحل چپ و راست رودخانه و میزان طبیعی

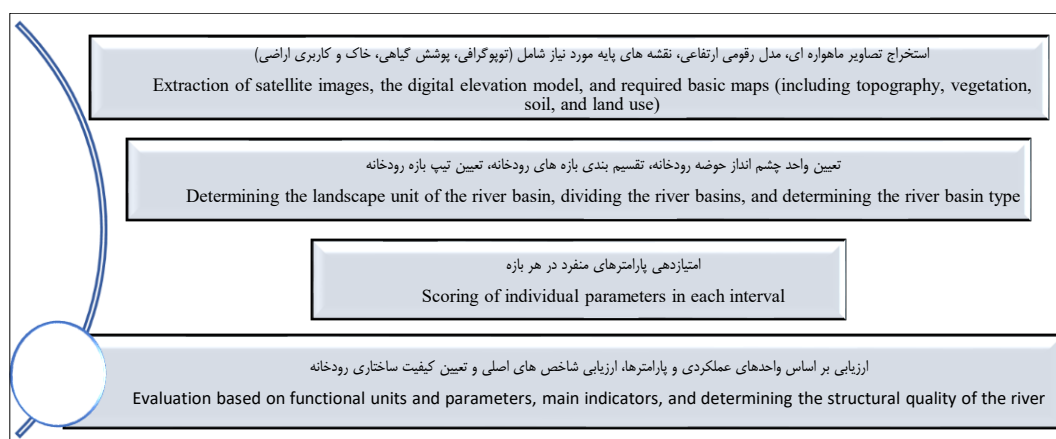
جدول ۲- پارامتر منفرد تنوع مواد بستر و حالات و امتیازات آن (Für Ökologie, 2008)

امتیاز برای تیپ مختلف رودخانه Scores for different types of rivers			حالات States	شاخص منفرد (۳-۴) Individual index (3-4)
Kū To	T	B		
1	1	1	Very much	خیلی زیاد
1	1	2	Much	زیاد
1	2	4	Medium	متوسط
2	4	5	Low	کم
3	7	7	None	هیچ

انسانی در طول زمان می‌پردازد (Lamberty *et al.*, 2016). ارزیابی به روش ذکر شده شامل چهار مرحله است که در شکل ۱ نمایش داده شده‌است.

مواد و روش‌ها

روش طبقه‌بندی ساختار رودخانه در آلمان (LAWAS-OS) به بررسی آسیب‌ها و تغییرات منفی ایجاد شده توسط عوامل

شکل ۴- ارزیابی وضعیت ساختار هیدرومورفولوژی رودخانه براساس روش LAWAS-OS

Figure 4. Evaluation of the hydromorphological structure of the river based on the LAWAS-OS method

اکولوژی، ارتفاع، وسعت حوضه آبریز، زمین‌شناسی، مورفولوژی و رژیم جریان تقسیم‌بندی می‌شوند (Hering *et al.*, 2010). اصطلاح پهنه‌آبی در این تحقیق به کلیه تمایزات فضایی و

کشورهای عضو اتحادیه اروپا موظف هستند برای جریان‌های سطحی تیپ و شرایط مرجع تعریف نمایند؛ به همین علت برای توصیف دقیق‌تر، تیپ‌های مختلف رودخانه بر اساس

محیط اطراف رودخانه و مجموعه‌ای از ۲۵ پارامتر منفرد در شش گروه پارامترهای اصلی، با در نظر گرفتن طیف گسترده‌ای از ویژگی‌های مربوط به جریان مانند فرسایش، کاربری اراضی، دشت سیلابی و پیچانرودی بازدهی میدانی صورت پذیرفت. پارامترهای منفرد مختص ارزیابی عملکرد اکولوژیکی رودخانه‌ها هستند (Gellert *et al.*, 2014). در پرسشنامه روش LAWА-OS پارامترهای منفرد با توجه به ویژگی‌های ساختاری متفاوت طبقه‌بندی می‌شوند و زیرشاخه‌ی گروه بزرگتری از پارامترها، تحت عنوان پارامترهای اصلی قرار می‌گیرند. در جدول ۳، کل پارامترهای اصلی و پارامترهای منفرد در روش LAWА-OS مشاهده می‌شوند.

مادی پهنه‌آبی و محیط اطراف آن اشاره دارد. ساختار پهنه‌آبی معیاری برای ارزیابی عملکرد اکولوژیکی و فرایندهای دینامیکی در رودخانه است (LAWA, 2000). ارزیابی صورت گرفته، نخست، گردآوری اطلاعات پایه حوضه‌های آبریز و رودخانه‌های مورد مطالعه، ارزیابی اولیه پارامترهای منفرد به‌لحاظ بررسی میزان پیچانرودی، وضعیت شریانی شدن جریان، سازه‌های احداث شده بر روی رودخانه در محیط گوگل-ارث انجام می‌شود؛ همچنین حریم رودخانه و کاربری اراضی اطراف رودخانه و عرض رودخانه با توجه به بررسی نقشه‌های سنجش از راه دور و گوگل‌ارث انجام گرفت. پس از آن، بازه‌بندی رودخانه‌ها با توجه به نقشه‌های به‌دست‌آمده انجام شد. براساس بررسی میدانی از عناصر موجود در داخل و کناره‌ها و

جدول ۳- پارامترهای اصلی و منفرد در روش LAWА-OS (Gellert *et al.*, 2014)

Table 3. The main and individual parameters in the LAWА-OS method (Gellert *et al.*, 2014)

پارامتر منفرد Individual parameter	کد Code	پارامتر اصلی Main parameter	شماره پارامتر اصلی Main parameter number
انحنای جریان Curvature of flow	1-1	توسعه جریان Flow development	1
انحنای فرسایش Erosion curve	1-2		
رسوب‌گذاری کناره طولی Longitudinal side deposition	1-3		
ساختارهای ویژه جریان Special flow structures	1-4		
سازه‌های عرضی Transverse structures	2-1	پروفیل طولی Longitudinal profile	2
پرگشت آب Water return	2-2		
لوله‌گذاری Piping	2-3		
کناره عرضی Transverse side	2-4		
تنوع جریان Flow diversity	2-5		
تغییرات عمق Depth changes	2-6	پروفیل عرضی Transverse profile	3
نوع پروفیل Profile type	3-1		
عمق پروفیل Profile depth	3-2		
فرسایش عرض Width erosion	3-3		
تغییرات عرض Width changes	3-4		
تغییرات در مسیر گذر جریان Changes in flow path	3-5	ساختار بستر Substrate structure	4
مواد بستر Substrate material	4-1		
پوشش بستر Bed cover	4-2		
تنوع مواد بستر Variety of substrate materials	4-3		
ساختار بستر ویژه Special substrate structure	4-4	ساختار کنار رودخانه Riverside structure	5
پوشش گیاهی کناره رودخانه Riverside vegetation	5-1		
پوشش کناره رودخانه Covering the river bank	5-2		
پوشش کناره ویژه Special side cover	5-3	کاربری اراضی Land use	6
کاربری اراضی Land use	6-1		
حاشیه اطراف رودخانه Border around the river	6-2		
موارد خاص کاربری اراضی Special cases of land use	6-3		

امتیازات تعلق گرفته به هر پارامتر و کلاس طبقه‌بندی رودخانه در هر پرسشنامه که برای هر یک از بازه‌ها تهیه شده است، امتیاز

تعیین کلاس رودخانه یک روند برای ارزیابی است و ساختار پهنه‌آبی در پنج کلاس طبقه‌بندی می‌شود. سپس با توجه به

تغییر یافته (رودخانه مصنوعی) تعیین می شود (Kamp *et al.*, 2007; Šípek *et al.*, 2010). در جدول ۴ توضیحات مرتبط با هر یک از کلاس های کیفیت ساختاری رودخانه براساس روش LAWA-OS نشان داده شده است.

پارامترهای منفرد، شش پارامتر اصلی و امتیاز کل محاسبه و بر اساس آن، طبقه کیفیت ساختاری هر بازه رودخانه طبق جدول ۴، از میان هفت کلاس ۱ بدون تغییرات، با مفهوم حداقل مداخلات و تغییرات کانال که شرایط مرجع فرضی طبیعی یا تقریباً طبیعی یا وضعیت طبیعی بالقوه رودخانه تا ۷ کاملاً

جدول ۴- کلاس های کیفیت ساختاری رودخانه براساس روش (Ökologie, 2001) LAWA-OS

Table 4. River structural quality classes based on the LAWA-OS method

رنگ نمایش گر گروه Group display color	آبی تیره Dark blue	آبی روشن Light blue	سبز تیره Dark green	سبز روشن Light green	زرد Yellow	نارنجی Orange	قرمز Red
طبقه کیفیت ساختاری Structural quality class	1	2	3	4	5	6	7
محدوده امتیاز Score range	1-1.7	1.8-2.6	2.7-3.5	3.6-4.4	4.5-5.3	5.4-6.2	6.3-7
توضیح گروه Description of the group	بدون تغییرات (شرایط مرجع) Without changes (reference conditions)	کمی تغییر یافته Slightly changed	نسبتاً تغییر یافته Relatively changed	آشکارا تغییر یافته Obviously changed	به وضوح تغییر یافته Clearly changed	شدیداً تغییر یافته Drastically changed	کاملاً تغییر یافته Completely changed

می تواند بسته به موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه و شرایط و ابعاد حوضه و پهنه آبی متفاوت باشد، مراجع ارزیابی مختلف به عنوان مبنایی برای انواع شرایط مورفولوژیکی در پهنه آبی استفاده می شوند که اساساً باید مجزا شوند (Sportplatz *et al.*, 2008). به همین منظور، دوازده تیپ متفاوت برای رودخانه ها تحت عنوان شرایط مرجع در نظر گرفته شدند که در جدول ۵ نمایش داده شده است.

با توجه به این موضوع که رودخانه به شکل طبیعی است یا تحت تاثیر مداخلات انسانی قرار گرفته است، عملکرد پارامترهای منفرد متفاوت هستند. نکته قابل توجه در روش (LAWA-OS) این است که معیار سنجش، وضعیت فعلی آبراهه طبیعی است؛ همچنین، طبق مفاد WFD شرایط مرجع، وضعیت اکولوژیکی "بسیار خوب" است (Kamp *et al.*, 2007; Šípek *et al.*, 2010). از آن جایی که رتبه بندی

جدول ۵- دوازده تیپ رودخانه ها تحت عنوان شرایط مرجع [Rasper, 2001]

Table 5. Twelve types of rivers under reference conditions (Rasper, 2001)

نام اختصاری Acronym	تیپ رودخانه River type	واحد چشم انداز Vision unit
B	رودخانه در مناطق کوهستانی River in mountainous areas	
B _k	رودخانه با دره V شکل River with a V-shaped valley	
B _s	رودخانه با دره U شکل، بستر عریض و دشت سیلابی River with a U-shaped valley, wide bed, and a flood plain	مناطق کوهستانی Mountainous areas
B _m	رودخانه با دره عمیق River with a deep valley	
B _w	رودخانه با دره تالابی و بستر عریض River with a wetland valley and a wide bed	
T	رودخانه در دشت با مناطق فرسایشی River in the plain with erosion zones	
T _k	رودخانه غالباً رسی با دره U شکل Mostly clay river with a U-shaped valley	
T _s	رودخانه غالباً شننی با دره U شکل Mostly sandy river with a U-shaped valley	مناطق دشت Plain areas
T _o	رودخانه غالباً مواد ارگانیک Mostly organic material river	
T _l	رودخانه غالباً رسی و لسی Mostly clay and loamy river	
T _f	رودخانه غالباً مواد ریزدانه Mostly fine-grained material river	
K _u	رودخانه مرداب ساحلی Coastal marsh river	مناطق ساحلی Coastal areas

عملکردی، ویژگی های شرایط ثبت شده توسط کارشناسان مختلف در پارامترهای منفرد ملاحظه می گردد. برای ارزیابی مبتنی بر شاخص، عملکرد پارامترهای منفرد بر اساس مقادیر شاخص مورد سنجش قرار می گیرد. این مقادیر شاخص برای ارزیابی پارامترهای اصلی (طبق قوانین محاسباتی مشخص) وجود دارند. دو ارزیابی مبتنی بر شاخص و ارزیابی بر

به لحاظ روش شناسی، ارزیابی نتایج شامل دو بخش ارزیابی بر اساس واحدهای عملکردی^۱ و ارزیابی مبتنی بر شاخص^۲ است. واحدهای عملکردی توسط کارشناسان به عنوان نتایج ارزیابی تخصصی ساختار پهنه آبی در منطقه مورد مطالعه ارزیابی می شوند (Gellert *et al.*, 2014). به منظور ارزیابی واحدهای

² Index-based

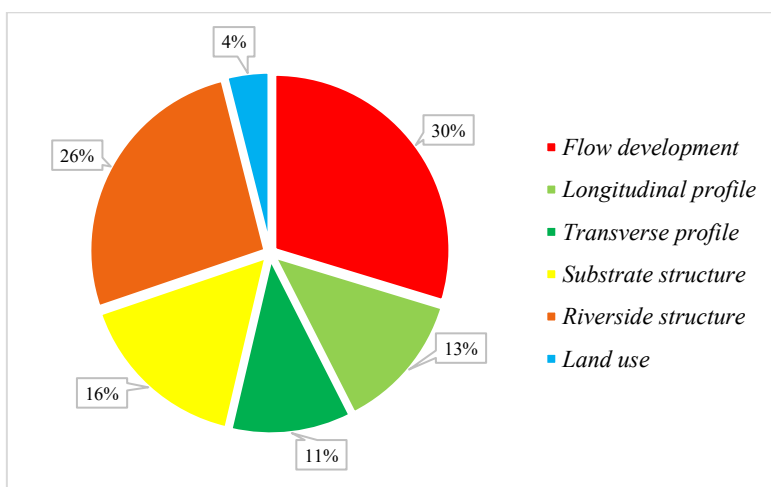
¹ Functional unit

داده‌اند و کمترین امتیاز منفی مربوط به کاربری اراضی در این رودخانه است. در رودخانه‌ی پهنه کلا، بیشترین امتیاز منفی مربوط به پارامترهای اصلی پروفیل عرضی، توسعه کانال و ساختار کناره رودخانه است و کمترین امتیاز تخریبی به پارامتر اصلی کاربری اراضی تعلق دارد. به منظور بررسی علت بالا بودن امتیاز منفی پارامترهای اصلی در رودخانه‌های هاردائو و پهنه کلا و همچنین برای مدیریت صحیح پارامترهایی که کمترین امتیاز منفی را دارند، پارامترهای منفرد مربوط به هر پارامتر اصلی بررسی شد؛ تا پارامترهای منفردی که موجب بالا رفتن امتیاز تخریبی پارامترهای اصلی شده‌اند یا باعث تثبیت حالت طبیعی رودخانه شده‌اند، بررسی شوند و مورد بحث قرار گیرند.

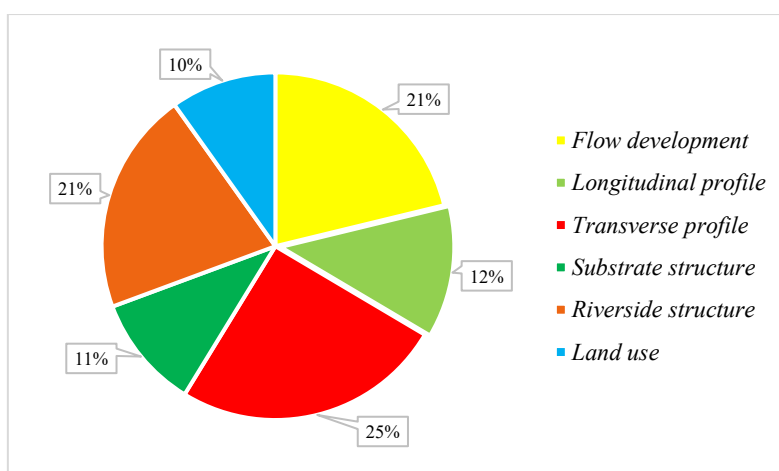
اساس واحدهای عملکردی برای کلیه‌ی پارامترها با یکدیگر مقایسه می‌شوند و در صورت وجود انحراف بین واحدهای عملکردی و مبتنی بر شاخص ارزیابی نهایی انجام می‌شود؛ اگر انحراف بین آنها بیشتر از یک طبقه کیفیت ساختاری باشد بررسی مجدد به منظور تعیین خطاهای موجود در دستور کار قراری می‌گیرد (Ökologie, 2001; Lamberty *et al.*, 2016).

نتایج و بحث

نتایج حاصل از ارزیابی کلی شش پارامتر اصلی در رودخانه‌های هاردائو و پهنه کلا به صورت زیر قابل نمایش است (شکل‌های ۵ و ۶). همان طور که در شکل‌های ۵ و ۶ مشاهده می‌شود، در رودخانه‌ی هاردائو پارامترهای اصلی توسعه کانال و ساختار کناره رودخانه بیشترین امتیاز منفی را به خود اختصاص

شکل ۵- امتیازهای شش پارامتر اصلی در رودخانه هاردائو
Figure 5. The scores of six main parameters in the Hardau River

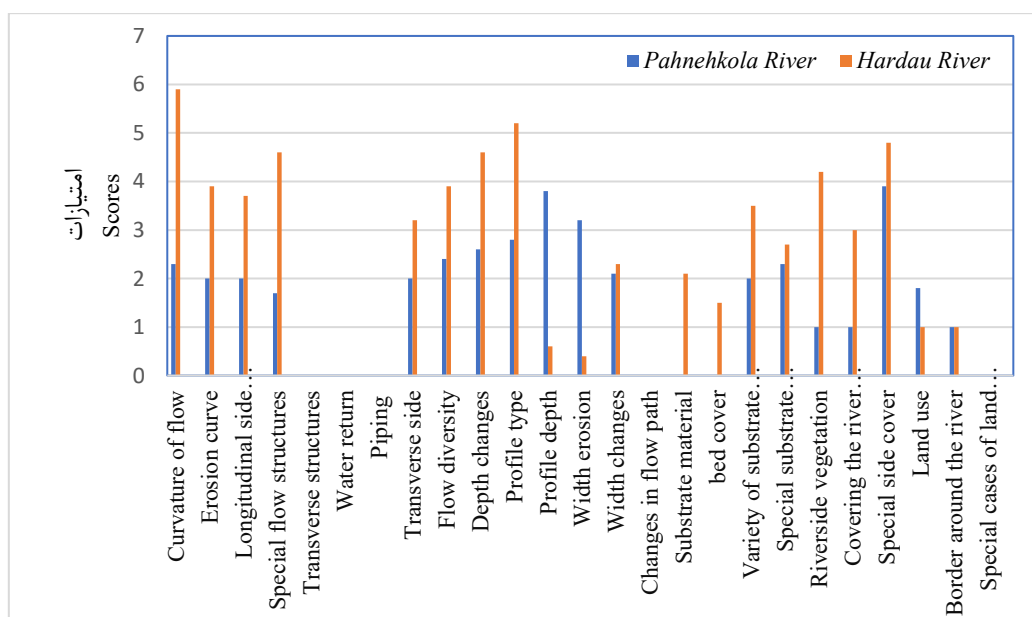
شکل ۶- امتیازهای شش پارامتر اصلی در رودخانه پهنه کلا
Figure 6. The scores of six main parameters in the Pahnehkola River

منفردی که بیشترین و کمترین امتیاز منفی را دارند، جداولی به منظور شرح وضعیت این پارامترها در هر دو رودخانه تهیه شدند (جداول ۷ و ۸).

نتایج حاصل از ارزیابی کلی وضعیت ساختار هیدرومورفولوژی رودخانه‌های هاردائو و پهنه کلا و همچنین امتیازدهی پارامترهای منفرد به روش LAWA-OS در جدول ۶ نمایش داده شده‌اند. در مرحله بعد، پس از بررسی پارامترهای

جدول ۶- امتیازها و نتایج ارزیابی کلی پارامترهای منفرد در رودخانه‌های پهنه‌کلا و هاردائو

نام رودخانه River name		کد پارامتر منفرد Code of the individual parameter		پارامتر اصلی Parameter number
پهنه کلا Pahnehkola	امتیاز Scores	هاردائو Hardau	امتیاز Scores	
وضعیت States		وضعیت States		
کمی تغییر یافته Slightly changed	2.3	شدیدا تغییر یافته Drastically changed	5.9	1-1
	2	آشکارا تغییر یافته Obviously changed	3.9	1-2
	2	به‌وضوح تغییر یافته Clearly changed	3.7	1-3
بدون تغییرات Without changes	1.7	نسبتا تغییر یافته Relatively changed	4.6	1-4
	0	بدون تغییرات Without changes	0	2-1
	0	بدون تغییرات Without changes	0	2-2
کمی تغییر یافته Slightly changed	2	نسبتا تغییر یافته Relatively changed	3.2	2-3
	2.4	آشکارا تغییر یافته Obviously changed	3.9	2-4
	2.6	به‌وضوح تغییر یافته Clearly changed	4.6	2-5
شدیدا تغییر یافته Drastically changed	2.8	بدون تغییرات Without changes	0.6	2-6
	3.8	کمی تغییر یافته Slightly changed	2.3	3-1
	3.2	نسبتا تغییر یافته Relatively changed	0.4	3-2
بدون تغییرات Without changes	0	بدون تغییرات Without changes	0	3-3
	0	کمی تغییر یافته Slightly changed	2.1	3-4
	0	بدون تغییرات Without changes	1.5	3-5
کمی تغییر یافته Slightly changed	2	بدون تغییرات Without changes	3.5	4-1
	2.3	نسبتا تغییر یافته Relatively changed	2.7	4-2
	1	آشکارا تغییر یافته Obviously changed	4.2	4-3
بدون تغییرات Without changes	1	نسبتا تغییر یافته Relatively changed	3	4-4
	3.9	به‌وضوح تغییر یافته Clearly changed	4.8	5-1
	1.8	بدون تغییرات Without changes	1	5-2
بدون تغییرات Without changes	1	بدون تغییرات Without changes	1	5-3
	0	بدون تغییرات Without changes	0	6-1
	0	بدون تغییرات Without changes	0	6-2
				6-3

شکل ۷- مقایسه‌ی پارامترهای منفرد در رودخانه‌های پهنه‌کلا و هاردائو
Figure 7- Comparison of individual parameters in Pahnehkola and Hardau rivers

جدول ۷- وضعیت پارامترهای منفرد با بیشترین و کمترین امتیاز منفی در رودخانه هاردائو

Table 7. The status of individual parameters with the highest and lowest negative scores in the Hardau River

توضیحات (Description)	پارامتر منفرد Individual parameter	کد Code
در گذشته زمین‌های اطراف رودخانه‌ی هاردائو برای کشاورزی استفاده می‌شدند. بنابراین، با گذشت زمان انحناى جریان و پیچ و خم طبیعی رودخانه کاهش یافته و رودخانه به فرم تقریباً کشیده درآمده‌است. In the past, the lands around the Hardau River were used for agriculture. Therefore, the curvature of the flow and the natural meandering of the river have decreased and the river has become almost elongated with the passage of time.	انحنای جریان Curvature of flow	1-1
ویژگی‌های مربوط به این پارامتر در رودخانه‌ی هاردائو به دلیل فرسایش و وجود مصنوعات در کناره رودخانه بسیار کم مشاهده شد. The features related to this parameter were observed very little in the Hardau River due to erosion and the presence of artifacts on the riverside.	پوشش کناره ویژه Special side cover	5-3
بیشترین موردی که از ساختار ویژه جریان در رودخانه هاردائو دیده شد تکه‌چوب‌های خشک و درختان افتاده بودند و موارد دیگر به ندرت در این رودخانه مشاهده شدند. The most cases of the special structure of the flow in the Hardau River were pieces of dry wood and fallen trees, and other cases were rarely seen in this river.	ساختارهای ویژه جریان Special flow structures	1-4
تغییرات عمق در رودخانه هاردائو جزئی است. دخالت‌های انسان موجب بر هم زدن تعادل در فرسایش و رسوبگذاری رودخانه شده است و این پارامتر را دستخوش تغییرات منفی کرده است. The depth changes in the Hardau River are minor. Human intervention has disturbed the balance in erosion and sedimentation of the river and this parameter has undergone negative changes.	تغییرات عمق Depth changes	2-6
پروفیل به صورت فرسایشی عمیق و تحت اقدامات مهندسی می‌باشد. اقدامات مهندسی باعث حفاظت از رودخانه و از بین بردن تعادل هیدرومورفولوژیکی رودخانه شده‌است. The profile is deeply eroded and under engineering measures. Engineering measures have caused the protection of the river and destroyed the hydromorphological balance of the river.	نوع پروفیل Profile type	3-1
این رودخانه از طیف رسوبی محدودی برخوردار است. تمامی بازه‌ها به غیر از مواردی که به صورت مصنوعی سنگچین شده است، به صورت خاک لسی و ریزدانه ارزیابی شده است. This river has a limited range of sediments. All ranges, except for those that are artificially lined, have been evaluated as loamy and fine-grained soil.	تنوع مواد بستر Variety of substrate materials	4-3
عمق به صورت متوسط تا عمیق ارزیابی شده‌است. تنوع ساختاری طبیعی در رودخانه‌ی هاردائو وجود دارد. The depth is evaluated as medium to deep. There is natural structural diversity in the Hardau River.	عمق پروفیل Profile depth	3-2
با وجود فرسایش متوسط تا زیاد در رودخانه‌ی هاردائو، به دلیل تیپ رودخانه، جنس ریزدانه خاک و نزدیکی تقریبی رودخانه به دریا، امتیاز منفی به این پارامتر تعلق نمی‌گیرد. Despite moderate to high erosion in the Hardau River, this parameter is not given a negative score due to the type of the river, the type of fine-grained soil, and the approximate proximity of the river to the sea.	فرسایش عرض Width erosion	3-3
در ۱۰۰ متر یا نزدیکتر پهله‌آبی، تاسیساتی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم مانع توسعه‌ی این پارامتر باشند، وجود ندارند. همچنین، فضای کافی برای توسعه و انحناى طبیعی در اطراف رودخانه وجود دارد. In 100 meters or closer to the water surface, there are no facilities that directly or indirectly hinder the development of this parameter. Around the river, there is also enough space for development and natural curvature.	کاربری اراضی Land use	6-1

The most negative scores

The most positive scores

مطالعه از رودخانه‌ی هاردائو هیچ سازه‌ی عرضی نه در بستر و نه در بدنه‌ی آن وجود نداشت. در راستای این امر، پارامتر منفرد

به جز پارامترهای ذکرشده، چند پارامتر در رودخانه‌ی هاردائو به حالت کاملاً طبیعی وجود دارند؛ در محدوده‌ی مورد

برگشت آب نیز در هیچ کدام از بخش‌های مورد مطالعه از رودخانه‌ی هاردائو مشاهده نشد. برگشت آبی که در روش LAW-OS امتیاز تخریبی را برای رودخانه به همراه دارد، برگشت آب ناشی از سازه‌های آبی قرار گرفته بر رودخانه است. پارامترهای منفرد مرتبط با کاربری اراضی نیز دارای امتیاز

تخریبی کمی هستند چرا که حد و حریم رودخانه کاملاً آزاد است و هیچگونه کارخانه، زباله، سطوح سنگفرش شده و حتی سازه‌های محافظت در برابر سیل در دشت سیلابی رودخانه وجود ندارد.

جدول ۸- وضعیت پارامترهای منفرد با بیشترین و کمترین امتیاز منفی در رودخانه پهنه کلا

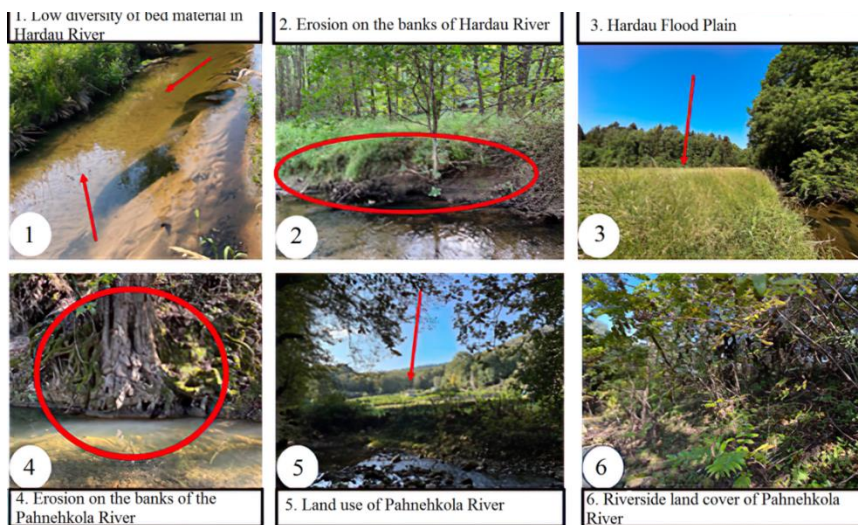
Table 8. The status of individual parameters with the highest and lowest negative scores in the Pahnehkola River

توضیحات Description	پارامتر منفرد Individual parameter	کد Code
به دلیل شسته شدن و پسرفت کناره رودخانه و فرسایش شدید و همچنین ایجاد گلبون بر دیواره رودخانه، این پارامتر امتیاز منفی بالایی می‌گیرد. Due to washing, retreat of the river bank, and severe erosion, as well as the creation of gabion on the river wall, this parameter gets a high negative score.	پوشش کناره ویژه Special side cover	5-3
عمق زیاد در این رودخانه نشان‌دهنده‌ی حالت غیر طبیعی آن است. عمق پروفیل به علت فرسایش و شیب تند دیواره رودخانه به صورت غیرطبیعی زیاد گزارش شده است. The great depth in this river indicates its abnormal condition. The depth of the profile is abnormally high due to erosion and the steep slope of the river wall.	عمق پروفیل Profile depth	3-2
وجود اختلال در نسبت عرض به عمق رودخانه باعث شده است که جریان برای رسیدن به عمق مناسب از طریق فرسایش یا رسوبگذاری به تعادل برسد. The existence of a disturbance in the ratio of the width to the depth of the river has caused the flow to reach the appropriate depth through erosion or sedimentation.	فرسایش عرض Width erosion	3-3
نوار ساحلی کاملاً آزاد بدون وجود مانع برای حرکت طبیعی رودخانه باعث توسعه مورفولوژیکی رودخانه پهنه کلا می‌شود. The completely free coastal strip without any obstacle for the natural movement of the river causes the morphological development of the river.	حاشیه اطراف رودخانه Border around the river	6-2
اراضی اطراف رودخانه پهنه کلا به صورت جنگل‌های بومی هستند که هنگام سیلاب به عنوان بستر سیلابی و همچنین آرام کردن امواج از وارد شدن خسارت شدید می‌کاهند. The lands around the river are in the form of native forests, which act as a flood bed during floods and also reduce severe damage by calming the waves.	کاربری اراضی Land use	6-1
پوشش گیاهی به صورت انواع درخت‌ها و بوته‌های بومی متنوع هستند که مطلوب‌ترین تاثیر اکولوژیکی را بر رودخانه دارند. Vegetation is diverse in the form of native trees and shrubs, which have the most favorable ecological impact on the river.	پوشش گیاهی کناره رودخانه Riverside vegetation	5-1

The most negative scores

The most positive scores

همچنین، پارامترهای منفرد سازه‌ی عرضی، برگشت آب، لوله‌کشی، تغییرات مسیر در گذر جریان، مواد بستر، پوشش بستر و موارد خاص کاربری اراضی در رودخانه‌ی پهنه کلا بدون امتیاز منفی به بالا بردن امتیاز هیدرومورفولوژیکی رودخانه کمک کردند. شکل ۸ تصاویر تهیه شده از وضعیت پارامترهای منفرد در رودخانه‌ی پهنه کلا و هاردائو را به صورت نمونه نشان می‌دهد.

شکل ۸- وضعیت پارامترهای منفرد در رودخانه‌های هاردائو و پهنه کلا (عباسپور، ۲۰۲۱)

Figure 8. Status of individual parameters in Hardau and Pahnehkola rivers (Abbaspour, 2021)

امتیاز ۱/۷۱ به لحاظ ساختاری در طبقه‌بندی بدون تغییرات قرار می‌گیرند. وضعیت رودخانه‌ی هاردائو نسبت به رودخانه‌ی پهنه کلا تثبیت بیشتری دارد، رودخانه پیرتر است، فرسایش در آن کنترل شده‌است و سیلاب‌ها در رودخانه تخریب ایجاد نمی‌کنند. رودخانه‌ی پهنه کلا جوان‌تر است و حالت وحشی‌تر و طبیعی‌تری دارد، و سیلاب در رودخانه سبب فرسایش در دیواره‌ها و عمیق شدن پروفیل رودخانه شده‌است. با توجه به نتایج ارزیابی شده در دو رودخانه‌ی هاردائو و پهنه کلا، رودخانه‌ی پهنه کلا وضعیت هیدرومورفولوژیکی طبیعی‌تری نسبت به رودخانه‌ی هاردائو دارد و یکی از دلایل آن می‌تواند سهولت دسترسی به رودخانه در رودخانه‌ی هاردائو باشد که این امر موجب دخالت بیشتر انسان در برهم زدن الگوریتم طبیعی رودخانه‌ها شده است. پیشنهاد می‌گردد برای بهبود شرایط رودخانه‌ی هاردائو از روش‌های منطبق با محیط زیست مانند روش‌های پوشش غیر سازه‌ای (پوشش گیاهی، پوشش ژئوسنتتیک)، بازیافت (حوضچه‌های نگهداری آب، سنگ فرش‌های متخلخل، حوضچه‌های متخلخل، و ترانسه‌های پرشده با مصالح سنی) استفاده شود. روش‌های غیرسازه‌ای غالباً دوستدار محیط زیست هستند. در این روش‌ها همواره سعی بر آن است که رودخانه به‌طور طبیعی ساماندهی شود. هزینه اجرای روش‌های مذکور پایین‌تر از روش‌های سازه‌ای است و در برابر بلایای طبیعی انعطاف‌پذیری بیشتری دارند. در عین حال مدیریت و نظارت بر آن‌ها نسبت به روش‌های سازه‌ای آسان‌تر است. همچنین، می‌توان از روش‌های دیگری مانند روش LANUV، که شاخصی برای تعیین کیفیت هیدرومورفولوژیکی رودخانه‌ها در آلمان است، برای تدقیق روش LAW-OS استفاده کرد؛ با این تفاوت که روش LANUV برای رودخانه‌های بزرگ استفاده می‌شود. این روش نسبت به روش LAW-OS پارامترهای منفرد بیشتری در پرسشنامه مربوطه به خود دارد و تفاوت این دو روش این است که در ایالت‌های متفاوت کشور آلمان استفاده می‌شوند. روش LANUV در مقایسه با روش LAW-OS دو پارامتر منفرد

نتایج کلی در این تحقیق حاکی از آن است که وضعیت مورفولوژیکی رودخانه پهنه کلا در محدوده‌ی مورد مطالعه با امتیاز کلی ۱/۷۱ و در محدوده بدون تغییرات دسته‌بندی می‌شود و وضعیت مورفولوژیکی رودخانه هاردائو در محدوده‌ی مورد مطالعه با امتیاز کلی ۲/۵۳ به صورت کمی تغییر یافته است. برای اثبات صحت نتایج به دست آمده، از ارزیابی مبتنی بر شاخص که تحت قوانین خاص محاسباتی به دست می‌آید استفاده شد. نتیجه ارزیابی مبتنی بر شاخص برای رودخانه‌ی هاردائو عدد ۲/۶۵ با کلاس ساختاری کمی تغییر یافته را نشان داد که تنها چند دهم با امتیاز به دست آمده توسط ارزیابی واحدهای عملکردی است. برای رودخانه پهنه کلا نیز نتیجه ارزیابی مبتنی بر شاخص عدد ۱/۸۳ با کلاس ساختاری کمی تغییر یافته را نشان داد که در کلاس ساختاری مشابه ارزیابی توسط واحدهای عملکردی قرار گرفت. به این ترتیب، صحت نتایج به دست آمده تایید شد.

نتیجه‌گیری کلی

در حوضه‌ی مورد مطالعه قرار گرفته در ایران، آلودگی جوامع روستایی همجواری اکثر قریب به اتفاق روستاها و مراکز جمعیتی حوضه با رودخانه‌ها و منابع آب‌های جاری موجب گردیده است که این مجاری با ارزش به کانون‌های اصلی دفع فاضلاب‌های انسانی و محل تخلیه زباله‌های خانگی و کشاورزی تبدیل شوند. برخی از تحولات شامل تبدیل اراضی جنگلی به کشاورزی، دیم، باغ و یا حتی مرتع و زمین‌های بایر که به‌طور ویژه تحت تاثیر دخالت‌های انسانی در منطقه هستند. تجاوز به حریم جنگل، پاکسازی جنگل از درختان و تبدیل به مزارع کشاورزی و دیم، و بهره‌برداری نامناسب و بیش از ظرفیت مراتع از جمله مشکلات مهم در حوضه هستند. در رودخانه‌ی هاردائو و حوضه‌ی آبریز آن، مشکلات عدیده رانش شن و ماسه وجود دارند که می‌تواند به دلیل جنس خاک منطقه، زمان تمرکز حوضه و نوع پوشش گیاهی باشد. نتایج تحقیق حاضر حاکی از آن است که رودخانه‌ی هاردائو با امتیاز ۲/۵۳ در طبقه‌بندی ساختاری کمی تغییر یافته و رودخانه‌ی پهنه کلا با

LAWA-OS در پرسشنامه لحاظ کرده است. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده با استفاده از روش LANUV علاوه بر صحت‌سنجی و تدقیق نتایج رودخانه‌های مورد مطالعه در این پژوهش، در رودخانه‌هایی با خصوصیات مورفولوژیکی، جغرافیایی و شرایط اقلیمی مختلف نیز به کار گرفته و نتایج با یکدیگر مقایسه شوند.

تصاویر جریان و مسیر خروجی در بخش پروفیل طولی و یک پارامتر منفرد ساختار زیرین در بخش ساختار بستر در پرسشنامه لحاظ کرده است. همچنین، در روش LANUV در بخش ساختار کناره جریان دو پارامتر منفرد بار کناره و سایه انداختن گیاهان بر رودخانه و در بخش کاربری اراضی نیز پارامتر منفرد سازه‌های محیطی اضافه شده‌اند. در مجموع، روش LANUV شش پارامتر منفرد جدید را علاوه بر پارامترهای منفرد روش

References

- Arle, J., Mohaupt, V., & Kirst, I. (2016). Monitoring of surface waters in Germany under the water framework directive—a review of approaches, methods and results. *Water*, 8(6), 217. <https://doi.org/10.3390/w8060217>
- Bagheri, M., Masoudian, M., & Afrous, A. (2022). Evaluation of the performance of river hydraulic structures during floods using RIAM and MLM methods. *Arabian Journal of Geosciences*, 15(15), 1349. <https://doi.org/10.1007/s12517-022-10520-9>
- Birnbaum, D., & Lamberty, G. (2019). Applicability of the German Hydromorphological Assessment Approach to Tropical Rivers. *Strategies and Tools for a Sustainable Rural Rio de Janeiro*, 173-189. https://doi.org/10.1007/978-3-319-89644-1_12.
- Carayon, D., Eulin-Garrigue, A., Vigouroux, R., & Delmas, F. (2020). A new multimetric index for the evaluation of water ecological quality of French Guiana streams based on benthic diatoms. *Ecological Indicators*, 113, 106248. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2020.106248>
- Dalu, T., Mwedzi, T., Wasserman, R. J., Madzivanzira, T. C., Nhwatiwa, T., & Cuthbert, R. N. (2022). Land use effects on water quality, habitat, and macroinvertebrate and diatom communities in African highland streams. *Science of the Total Environment*, 846, 157346. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2022.157346>
- Del Tánago, M. G., Martínez-Fernández, V., Aguiar, F. C., Bertoldi, W., Dufour, S., de Jalón, D. G., ... & Rodríguez-González, P. M. (2021). Improving river hydromorphological assessment through better integration of riparian vegetation: Scientific evidence and guidelines. *Journal of Environmental Management*, 292, 112730. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2021.112730>
- Emadi, M. M., Masoodian, M., & Roettcher, K. (2019). Hydraulic model of Tajen River in the upstream area of Sari National Park with HEC-RAS. 3 rd conference on water resources management of coastal area. [In Persian]
- Fendereski, N., Masoudian, M., & Roettcher, K. (2022). Evaluating the hydromorphological condition of Tajan River using HMQI Method. *Watershed Engineering and Management*, 14(2), 185-201. <https://doi.org/10.22092/ijwmse.2021.353586.1881>. [In Persian]
- Fendereski, N., Masoudian, M., & Roettcher, K. (2022). Evaluating the Structural-Hydromorphological Status of Tajan River Based on German River Structural Quality Mapping Method (LAWA-OS). *Journal of Watershed Management Research*. 13(25), 156-167. doi:10.52547/jwmr.13.25.156. [In Persian]
- Für Ökologie, N. L. (2008). Herausgeber: Niedersächsisches Landesamt für Ökologie Abt. 3: Wasserwirtschaft, Gewässerschutz An der Scharlake 39 31135 Hildesheim
- Gellert, G., Pottgiesser, T., & Euler, T. (2014). Assessment of the structural quality of streams in Germany—basic description and current status. *Environmental Monitoring and Assessment*, 186(6), 3365-3378. DOI: 10.1007/s10661-014-3623-y
- Hering, D., Borja, A., Carstensen, J., Carvalho, L., Elliott, M., Feld, C. K., Heskanen, A. S., Johnson, R. K., Moe, J., Pont, D., Solheim, A. L., & van de Bund, W. (2010). The European Water Framework Directive at the age of 10: a critical review of the achievements with recommendations for the future. *Science of the Total Environment*, 408(19), 4007-4019. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2010.05.031>
- Kamp, U., Binder, W., & Hölzl, K. (2007). River habitat monitoring and assessment in Germany. *Environmental Monitoring and Assessment*, 127, 209-226. DOI: 10.1007/s10661-006-9274-x
- khaleghi, S., Hosseinzadeh, M. M., & Hashemi Boueini, Z. (2021). The Assessment and Analysis of the Hydromorphological Condition of Haji- Arab River, Bouein Zahra County. *Geography and Environmental Sustainability*, 11(2), 75-89. doi: 10.22126/ges.2021.6392.2381. [In Persian]
- Lamberty, G., Zumbroich, T., Ribbe, L., & Souvignet, M. (2016). Quantifying bias in hydromorphological monitoring: an evaluation of the German LAWA-OS method. *Environmental Earth Sciences*, 75, 1-17. DOI: 10.1007/s12665-016-6241-x
- LAWA, L. W. (2000). Gewässerstrukturgütekartierung in der Bundesrepublik Deutschland. *Kulturbuchverlag Berlin*.
- Meier, G., Zumbroich, T., & Roehrig, J. (2013). Hydromorphological assessment as a tool for river basin management: The German field survey method. *Journal of Natural Resources and Development*, 3, 14-26. DOI: <https://doi.org/10.5027/jnrd.v3i0.02>

- Ökologie, N. L. F. (2001). Gewässerstrukturgütekartierung in Niedersachsen–Detailverfahren für kleine und mittelgroße Fließgewässer. *Bearbeiter: M. Rasper. Hildesheim*.
- Pradilla, G., Lamberty, G., & Hamhaber, J. (2021). Hydromorphological and socio-cultural assessment of urban rivers to promote nature-based solutions in Jarabacoa, Dominican Republic. *Ambio*, 50, 1414-1430. <https://doi.org/10.1007/s13280-021-01565-3>.
- Rasper, M. (2001). *Morphologische Fließgewässertypen in Niedersachsen: Leitbilder und Referenzgewässer*. NLÖ.
- Samadi, A., & Azizian, A. (2021). Investigation of hydromorphological changes of Karaj River due to the implementation of water resources development and river engineering projects. *Journal of Hydraulics*, 16(1), 93-110. doi: 10.30482/jhyd.2021.265438.1499. [In Persian]
- Šípek, V., Matoušková, M., & Dvořák, M. (2010). Comparative analysis of selected hydromorphological assessment methods. *Environmental Monitoring and Assessment*, 169, 309-319. DOI: 10.1007/s10661-009-1172-6
- Sportplatz, A., Petry, U., Hannover-Hildesheim, N. B., & der Scharlake, A. (2008). Herausgeber: Niedersächsischer Landesbetrieb für Wasserwirtschaft, Küsten-und Naturschutz (NLWKN) Direktion
- Urbanič, G., Urbanič, M. P., & Peterlin, M. (2021). Hydromorphological assessment of coastal waters: is a GIS-2 based pan-European assessment method feasible? *Environmental Sciences Proceedings*,
- Voulvoulis, N., Arpon, K. D., & Giakoumis, T. (2017). The EU Water Framework Directive: From great expectations to problems with implementation. *Science of the Total Environment*, 575, 358-366. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2016.09.228>